

*До 140-річчя жіночого руху в Україні
та 100-річчя Союзу Українок Америки*

Національна академія наук України
Інститут Івана Франка НАН України
Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації
Союз Українок Америки
ВГО Союз Українок

Серія «Літературознавчі студії». Випуск 28

**«В імені нашої
національної єдності»:
авторські голоси альманаху
«Перший вінок»**

Колективна монографія

За редакцією *Алли Швець*

Львів
2024

УДК 821.161.2-82-055.2.09«1887»

В 11

Надруковано за ухвалою вченої ради Інституту Івана Франка НАН України
(протокол № 4 від 4 липня 2024 року)

Рецензенти:

д-ка історич. наук *Оксана Маланчук-Рибак* (Львівська національна академія мистецтв);
д-ка філол. наук *Ірина Роздольська* (Львівський національний університет імені Івана Франка);
д-ка філол. наук *Оксана Кузьменко* (Інститут народознавства НАН України)

Наукова редакторка: д-ка філол. наук *Алла Швець*

Редакційна колегія:

д-р філол. наук, акад. НАН України *Євген Нахлік* (гол.), д-р філол. наук *Микола Легкий*,
д-ка філол. наук *Наталія Мочернюк*, д-р філол. наук *Святослав Пилипчук*,
д-ка філол. наук *Алла Швець*, д-р іст. наук *Петро Шкраб'юк*,
д-ка філол. наук *Марія Моклиця*

Відповідальні редакторки: *Марія Лапій, Ірина Горошко*

Колектив авторів:

Володимир Галик, Яким Горак, Тетяна Данилюк-Терещук, Микола Жулинський,
Тарас Кремінь, Марія Лапій, Оксана Левицька, Микола Легкий, Ярослава Мельник,
Євген Нахлік, Оксана Нахлік, Святослав Пилипчук, Сергій Романов,
Соломія Трильовська, Алла Швець, Петро Шкраб'юк, Ольга Яблонська

Видано за фінансової підтримки Союзу Українок Америки

В 11 **«В імені нашої національної єдності»: авторські голоси альманаху «Перший вінок»** : колективна монографія / за наук. ред. А. Швець ; передм. А. Швець ; редкол.: Є. Нахлік (гол.) та ін. ; відповід. ред. М. Лапій, І. Горошко ; Інститут Івана Франка НАН України; Департамент освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації; Союз Українок Америки; ВГО Союз Українок. — Львів, 2024. — 236 с. — (Серія «Літературознавчі студії» ; вип. 28).

ISBN 966-02-2625-X (серія)

ISBN 978-617-14-0255-3 (вип. 28)

Уперше в українській гуманітаристиці цілісно й ґрунтовно проаналізовано жіночий альманах «Перший вінок», який вийшов 1887 р. у Львові за редакцією Наталії Кобринської та Олени Пчілки й за активної редакторської допомоги Івана Франка.

У пропонованому дослідженні репрезентовано життєтворчі історії сімнадцятьох авторок альманаху з Галичини, Наддніпрянщини та Південної України. Розглянуто видавничі особливості й складні контрверзи проєкту «Перший вінок», проаналізовано його роль в особистій долі та письменницькій біографії кожної з авторок, у розвитку жіночої періодики й жіночого письма загалом.

Для літературознавців, культурологів, журналістів, істориків, краєзнавців, мистецтвознавців, широкого кола читачів та дослідників українського жіночого руху.

УДК 821.161.2-82-055.2.09«1887»

ISBN 966-02-2625-X (серія)
ISBN 978-617-14-0255-3 (вип. 28)

© Інститут Івана Франка НАН України, 2024
© Володимир Галик, Яким Горак,
Тетяна Данилюк-Терещук та ін., 2024
© Ольга Борисенко, обкладинка, 2024

ЗМІСТ

Алла Швець. Провісник нового духу: феномен «Першого вінка». Передмова.....	7
Наталія Павленко. Вітальне слово Голови Союзу Українок Америки.....	13
Ористлава Сидорчук. Вітання Голови ВГО Союз Українок	15
Алла Швець. «Вона задумала “Перший вінок”, увела його в нашу громаду, прояснила долю галицько-руського жіноцтва»: Наталія Кобринська і видавнича історія «Першого вінка»	18
Тетяна Данилюк-Терещук. «На користь рідного краю»: Олена Пчілка у просторах українського життя.....	32
Марія Лапій. «Судилась мені доля Шашкевича між нашим галицьким жіноцтвом»: Уляна Кравченко у «Першому вінку»	43
Євген Нахлік. Франкова участь у публікуванні та редагуванні творів Ганни Барвінок.....	58
Сергій Романов. Леся Українка в «Першому вінку». Досвід культурної інтеріоризації	68
Микола Легкий. Ольга Левицька: літературна силуетка на тлі «Першого вінка».....	83
Оксана Нахлік. «Гадки здорові..., талант поетичний» Климентини Попович.....	92
Яким Горак. «Той Перший Вінок не повинен бути послідним вінком нашої праці»: Олеся Бажанська у «Першому вінку».....	100
Тарас Кремінь. Концепція ранньої лірики Дніпрової Чайки (за матеріалами добірки з «Першого вінка» 1887 року).....	110
Алла Швець. «Спосібна і багата натура»: Софія Окуневська.....	120
Володимир Галик. Олена Грицай — незнана поетеса із Дрогобиччини	131
Святослав Пилипчук. «Многонадійна письменка, якої зарід безперечно бачимо»: нереалізований талант Михайлини Рошкевич	155
Ольга Яблонська. Перший і останній вінок Катерини Довбенчук: участь у жіночому альманасі	166

Ярослава Мельник. «Се єдина наукова рїч, написана українкою»: Ольга Франко у «Першому вїнку».....	175
Микола Жулинський. «Вона стала на сценї життя трагїчною постаттю нашої історїї»: Людмила Старицька-Черняхівська.....	186
Петро Шкраб'юк. «Письменна і навіть, як на наше жїноцтво, досить свїтла»: Анна Павлик у «Першому вїнку».....	199
Соломїя Трильовська. «Родинний портрет на тлї епохи». Сидора Навроцька у «Першому вїнку»	209
Оксана Левицька. «Первїсток жїночих видань в Україні»: видавнича доля альманаху «Перший вїнок».....	218
Список лїтератури.....	226
Авторський колектив	233

Катерина Довбенчук

Довбенчук (Довбенчукова, Павликівна) Катерина (дівоче прізвище: Павлик; народилася не пізніше 1852 р., с. Монастирське, поблизу Косова — дата і місце відходу невідомі). Неписьменна, але талановита оповідачка, збирачка фольклору й добра знавчиня звичаїв, що побутували у «мужицкім стані» на Косівщині.

Зростала в небагатій родині хліборобів і ткачів Павликів. Перший шлюб — із Василем Довбенчуком, другий (1879) — із Михайлом Греччуком. Катерина — сестра Михайла Павлика. Як і її сестра Анна, вона стала авторкою альманаху «Перший вінок» за протекцією брата Михайла. В альманасі опубліковано її єдиний текст — етнографічну розвідку «Дівка й княгиня, народні обичаї в Косівщині». Ця студія — одна з небагатьох робіт, у яких «описано звичаєвий кодекс честі гуцул[ьської] дівчини у відносинах з парубком».

Безустанна праця і побутові обов'язки заміжньої селянки витіснили можливість розвитку Катерини, тому вона — одна з численної когорти тих, хто був позбавлений у ті часи і власного простору, і власного голосу.

ПЕРШИЙ І ОСТАННІЙ ВІНОК КАТЕРИНИ ДОВБЕНЧУК: УЧАСТЬ У ЖІНОЧОМУ АЛЬМАНАСІ

Ольга ЯБЛОНСЬКА

Катерина Довбенчук — одна із тих, заради емансипації якої і був створений «Перший вінок». Альманах став єдиним визнанням її таланту, єдиним свідченням її соціальної ролі. У гурті сестер вона, як та «одна фіалочка <...> незамітна»¹ (Олена Пчілка), сплелася в «Перший вінок», що, за словами Уляни Кравченко, є документом «життя української жінки з перед 50-ти років»².

Іван Франко в «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 року» в огляді альманаху «Перший вінок» зазначив: «Інтересні причинки з життя жінок дали дві сестри Павликівни, а власне Анна Павлик “Зарібниця, образок з жіночого життя”, а її сестра Катерина Довбенчукова дуже інтересні записки “Дівка й княгиня, народні обичаї з Косівщини”» [т. 41, с. 455]³. Згодом у праці «З остатніх десятиліть ХІХ віку» дослідник знову звернеться до оцінки «Першого вінка». За його словами, альманах

«належить до найкращих і найбагатших змістом наших видань із того десятиліття. І хоча може не всі авторки, що зложилися своїми працями на ту книжку, оправдали надії, які можна було покладати на них, то проте для історика нашої культури і нашого національного відродження ця книжка завжди буде дорогоцінною пам'яткою. В ній, мов у зеркалі, малюється і сумний, безтямний стан нашого ніби інтелігентного жіноцтва в давнішій часі, і перші початки та услів'я нового руху, і сучасний економічний та соціальний стан української жінки, селянки й інтелігентної, і почуття та ідеали жіночої молодіжі, надиханої новими змаганнями. Голоси жінок галичанок і українок переплітаються і зливаються в одну гармонію; почуття дружності і духової близькості, не вважаючи на політичні межі, виявляється досить ясно, бодай у сфері найбільш освічених, вільних жінок» [т. 41, с. 502].

У статті, приуроченій до 40-літнього ювілею альманаху, Марія Фуртак зауважила певний символізм у тому, що упорядниці видання — «одна з “вільної” Галичини, друга — з поневоленої царатом Великої України, через кордони подали собі руки і з'єдинили свої сили для великого на той час діла, видання жіночого альманаху»⁴. Указавши на роль М. Драгоманова, І. Франка та М. Павлика в утвердженні ідеї боротьби за рівні права поневолених, дослідниця зауважила:

¹ Пчілка Олена. Перший вінок («На працю нашу уважати...») // Перший вінок : жіночий альманах / виданий коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Львів : 3 друк. Т-ва ім. Шевченка, під зарядом К. Беднарського, 1887. С. 4.

² Кравченко Уляна. Новим шляхом // Нова Хата. 1937. Ч. 13. С. 4.

³ Тут і далі — поклики в тексті (із зазначенням томів і сторінок) на вид.: Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986.

⁴ Фуртак М. «Перший вінок» — Перший жіночий альманах // Нова Хата. 1927. Ч. 12. С. 1.

«Багато співробітниць Альманаху — це не тільки духові сестри цих трьох каменярів, але й близька їхня рідня. Олена Пчілка (Ольга Косачева) і Леся Українка (Лярісса Косач) — це сестра і сестринка Драгоманова, Ольга Франко — дружина великого поета, Анна Павлик і Катерина Довбенчук — сестри Михайла Павлика. Всі інші були також під безпосереднім або посереднім впливом Драгоманівських ідей, тоді наскрізь нових і революційних»¹.

Ще один аспект, який зауважила М. Фуртак, — соціальний:

«В Альманахові подали собі руки українські жінки, розлучені не тільки кордоном, але й суспільним становищем. У праці над Альманахом з'єдналась жінка селянка з дворянкою, учителька з попівною, студентка університету з робітницею. Їх всіх лучили спільні ідеї — бунт проти існуючого несправедливого ладу, проти поневолення підбитих народів, проти використання нижчих суспільних верств, проти пониження жінки»².

Через десять літ Марія Деркач (дівооче прізвище — Фуртак) із пошануванням і захопленням знову напише про учасниць альманаху,

«що такі різні суспільним походженням, так розмежовані простором і кордоном, такі різнородні віком (від 16-літньої Лесі Українки до 59-літньої Ганни Барвінок), зуміли зійтися на сторінках цієї книжки і скласти для нас таку гарну пам'ятку єдності прямування. Їх з'єднала любов до рідної країни, що проявлялася любов'ю до людей — до всіх поневолених, серед яких в першу чергу бачили жінку. І хоча різно проявлялася ця любов, залежно від глибини почувань та широти світогляду всіх цих різних походженням, освітою і віком жінок, то основа була всіх одна»³.

Серед авторок, які походили з селянських родин — сестри М. Павлика. У сузір'ї визнаних творчинь «Першого вінка» К. Довбенчук чи не найбільше вирізняється. Власне, соціальний аспект пояснює те, що безустанна праця і побутові обов'язки заміжньої селянки витіснили можливість розвитку Катерини, тому вона — одна з численної когорти тих, хто позбавлений у ті часи і власного простору, і власного голосу. Єдиним голосом, що промовить до всього світу, стане публікація в «Першому вінку»... Про її талант оповідачки знаємо тільки зі слів брата М. Павлика. К. Довбенчук була неписьменною⁴, і лише стараннями брата, який зафіксував її розповідь і впорядкував до друку, збережено важливий етнографічний матеріал. Втрачено (а чи існувала?) світлину К. Довбенчук. Тому праця «Дівка й княгиня, народні обичаї з Косівщини» стала її єдиним творчим обличчям, єдиним голосом.

¹ Фуртак М. «Перший вінок» — Перший жіночий альманах. С. 1.

² Там само. С. 1–2.

³ Деркач М. Ті, що творили «Перший Вінок» // Жінка. 1937. Ч. 8–9. С. 2.

⁴ Павлик М. Перші ступні руско-українського жіноцтва [рец.] // Народ. 1890. № 4. С. 42–50.
URL: <https://zbruc.eu/node/47728>.

Портрет оповідачки К. Довбенчук — це портрет уважної й ретельної етнографіні, яка з любов'ю подає цікавий матеріал про свій край, не знаний освіченій читацькій аудиторії. «<...> мова Катеринина найкрасша, найнароднійша з усього, що в сій книжці написали Галичанки», — так визначив переваги тексту Катерини Довбенчук Михайло Павлик, автор рецензії «Перші ступні руско-українського жіноцтва», опублікованої 1890 р. у редактованому ним часопису «Народ» (Коломия).

Щоправда, М. Павлик планував подати до видання не тільки текст, записаний зі слів сестри Катерини, а й свій «Причинок до “етнографії любови”». Однак організаторка Наталя Кобринська категорично відкидала можливість оприлюднення в жіночому альманасі тексту, що порушує гендерний принцип планованого видання. У листі до І. Франка від 21 березня 1887 р. вона писала про надіслану до альманаху працю Катерини Павликівни ось що:

«Оповідане чи що там Катерини (лиш самої Катерини без додатків і підпису єї брата), здаєся міні, що в такім виді, як ви переробили, можна дати до “Альмана(ха)”. — Просила бим [авторське підкреслення у цитаті збережено. — О. Я.] лиш дуже не підписовати з Павликів, бо боюся, що через такий підпис і одного примірника ніхто не купит в цілій Косовщині... Ви не маєте понятя, які они там нелюблені і то не лиш самими попами».

Як зауважив публікатор цього листа М. Возняк, «у “Першому вінку” ця авторка підписана як Катерина Довбенщуківа (Довбенщук — назвище першого чоловіка), а її річ має заголовок “Дівка й княгиня. Народні звичаї в Косівщині” (сс. 197–207)». Понад те, за словами Возняка, про Павликів згадала Кобринська ще й при кінці листа такими словами:

«Павликам здаєся, що ніхто не знає простого люду, лиш они, якби ми усі десь в Парижи були виховані... так само, якби я собі прибандурила, що ніхто не може нічо правдивого сказати о попадянках, лиш я, бо сама попадянка і попадя»¹.

Принагідно зауважимо, що у згаданому листі є важливі свідчення-визнання редакторської вправності І. Франка: «Ви питаєтесь, чи я доволена з вашої редакції, — я свято переконана, що так, як ви, я навіть не удала би, — то можу лиш вам хорошенько подяковати, що не жалуете труду»².

У цитованій праці М. Возняка «Як дійшло до першого жіночого альманаха» (1937) подано й лист Н. Кобринської до М. Павлика від 26 березня 1887 р., у якому коректно й чітко обґрунтовано неможливість друку його тексту:

¹ Цит. за кн.: Возняк М. Як дійшло до першого жіночого альманаха [відбитка з «Нового Часу»]. Львів : Вид. Іван Тиктор, 1937. С. 59–60.

² Там само. С. 60.

«Шановний Пане!

Ви уже певне ненадіялися від мене письма, так довго не відповідалам, — та се було з тої простої причини, що не малам часу — уже ся віддай я під таков звідзов родилася, що ніколи не маю часу. Міні дуже прикро, що не могу Вашому жаданю цілком відповісти, але надіюся, що Ви мене вирозумієте. От що: оповідане Вашої сестри Катерини з малими змінами охотно до “Альманаха” приймаю яко письмо жінки, а до того селянки, що немало піднесе стійність [цінність. — *О. Я.*] книжки. Що до Вас, Пане, то річ має ся так: перед роком віднісся до мене (через других) Драгоманів, що він би хотів в нашій Книжці де що свого помістити — представте собі мою колізію — се я всюди вже розговорила, що приймаємо лиш самих жінок, та я еще декотрим приятелям на тій підставі відмовила — а тут Дрг. відзиває ся, я не знала що робити і замовчала, не даючи Дрг. ніякої дотепер відповіді. Потім Ви зрозумієте, що Ваше ім’я, яко мушини, не може бути в “Альманасі”. Щоби недрукувати Вашого імене [імені. — *О. Я.*], також непорадно, бо вже і так кричат, що мушини (радикали) підкопуються та “Альманах” вийде не жіночий, а мужеско-радикальний. <...>»¹.

Листування М. Павлика з М. Драгомановим містить чимало важливих деталей щодо публікації в «Першому вінку» тексту К. Довбенчук та перипетій із «Причинком до “етнографії любови”». У листі від 21 березня 1887 р. Павлик повідомляє свого адресата про друк прецікавого жіночого альманаху². Невдовзі, 4 квітня 1887 р., вже після отриманого листа від Н. Кобринської, який М. Павлик долучає до свого («як бачите з прилученого її листу, дещо відкинула зовсім, а дещо повичеркувала, розуміється, не для того, що воно зле, а зо страху перед публікою»), не висловлює невдоволення тим, що автура альманаху лише жіноча³. У цьому ж листі до М. Драгоманова адресант подає свій «Причинок до “етнографії любови”». М. Павлик наголошує на важливості суспільного підрунтя статевих взаємин чоловіка і жінки:

«Як настоящою мірою моральної вартости мужчини можна вважати те, як він поступає з женщиною, власне “найнижче упавшою”, так настоящою мірою, на яким культурнім ступни який нарід чи товариство можна безпечно вважати те, як де виявляється та заспокоюється любов. Справа ся, именно “етнографія любови”, дуже ще нова в науці <...>»⁴.

Євген Нахлік та Алла Швець слушно акцентували важливість оцінки М. Павликом етнографічної розвідки К. Довбенчук «Дівка й княгиня, народні обичаї в Косівщині»⁵. М. Павлик у своїй статті, зокрема, зазначив:

¹ Возняк М. Як дійшло до першого жіночого альманаха. С. 65–66.

² Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895) / зладив М. Павлик. Чернівці : З друк. т-ва «Руська Рада», 1912. Т. V: (1886–1889). С. 151.

³ Там само. С. 154.

⁴ Там само. С. 155–156.

⁵ Нахлік Є., Швець А. Довбенчук (Довбенчукова; Павликівна) Катерина Іванівна // Франківська енциклопедія : у 7 т. / наук. ред. і упоряд. Є. Нахлік. Львів, 2016. Т. 1: А–Ж. С. 560.

«Бажаючи горячо звернути увагу наших учених і писателів на сю многоважну справу, подаємо, на перший початок, проказ п. Катерини з Павликів Довбенчук про те, як відносяться до себе дівки й парубки в Косівщині, а, для ваги сего проказу і в язиковім огляді, лишаємо все після місцевого виговору. Малий се кусничок, та неоціненний, бо правдивий і досі у нас єдиний»¹.

У «Причинку до “етнографії любови”» М. Павлик твердить, що саме такі точно записані розповіді в кожному селі дали б певніший фактичний матеріал для оцінки взаємин між дівчатами і хлопцями, ніж пісні й обряди весільні².

Наголошуючи на проблемі зображення міжстатевих взаємин в українській літературі й зіставляючи специфіку таких взаємин у «мужицкім стані» та у вищих верствах, М. Павлик робить висновок:

«Загал русько-українських парубків цінить в своїй будущій жінці не забавницю й ляльку, — як звичайно діється в вищих станах, — а робітницю, господиню, товариша, дружину, рівну собі ві всім, окрім допусту до науки й публичної діяльності, — в чім само мужицтво також не має рішучого голосу. По всему видно, що мужик не підняв би такого крику протів зрівняння женщин з мужчинами, як се чинить загал мужчин в вищих верствах. В мужицтві се, бачу, тільки справа его просвіти й добробиту»³.

Власне К. Довбенчук як репрезентантка нижчої соціальної верстви і «розказала за дівку й княгиню коло Косова, чи то за поведінку межи дівками та парубками — від першого їх пізнання аж до по-слюбі»⁴.

В оповіді К. Довбенчук підкреслюється гендерна нерівність; як пише М. Павлик,

«коло Косова для дівки і найкрасший єї час, дівоване — дуже тяжке, власне таке саме, як поведінка в господарстві. Господарські дівки мусять важити кожде своє слово, кождий свій ступінь, коли тимчасом парубки далеко вільніші»⁵.

Поступово в оповіді Катерини відтворено особливості залицьня парубка і вибудови приватних взаємин. Оповідачка уважна до деталей і смислових акцентів. К. Довбенчук підмічає, що коли дівчина починає дівочитися, одівається так, аби було зрозуміло, що вона роботяща й господарського роду. Кацавайка, фартушок, запаска й обов'язково платина в руках — мають свідчити про це. Але коли парубок захоче вирвати з рук дівчини платину чи перстінь — вона мусить демонструвати

¹ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). Т. V: (1886–1889). С. 157. Див. також: Нахлік Є., Швець А. Довбенчук (Довбенчукова; Павликівна) Катерина Іванівна. С. 560.

² Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). Т. V: (1886–1889). С. 157.

³ Там само. С. 159–160.

⁴ Павлик М. Перші ступні русько-українського жіноцтва [рец.]. URL: <https://zbruc.eu/node/47728>.

⁵ Там само.

непоступливість, інакше хлопець може її взяти на глум¹. До тої дівчини, яка не впустить платину чи не дасть перстень, парубок піде на вечорниці, щоб краще пізнати. Але мусить обов'язково бути тоді в товаристві інших хлопців. Батьки дівчини запропонують вечерю, однак розмова триватиме без участі дівчини. Та гостей випроводжатиме дівчина. І той, хто залицявся, запросить її на музики. Треба зауважити, що вибір залишається за дівчиною: якщо вона має на думці вийти заміж за цього парубка, то піде. Коли ж дівчина не була на музиках, хлопець із товаришами знову приходять, щоб вивідати, чому її не було. Варто вказати й на етичний аспект, бо, проводжаючи гостей, дівчина розмовляє з кожним парубком окремо, щоб інші не чули. І саме дівка мусить вважати, щоб не обмовити когось із хлопців у розмові з іншим. Якщо ж їй подобається котрийсь із товаришів, то йде на музики з ним. І хлопець хвалиться, що дівка далася йому на покору: «“Ото, — каже — з неї буде господиня”»². Ясна річ, що той перший хлопець має гнів на такого товариша. Обранець гуртує навколо себе нових друзів. І коли вони будуть виходити з дому дівчини, на них чекатиме попереднє товариство, готове зав'язати бійку. Заскочене зненацька товариство змушене втікати через гречку чи через царину. «<...> відси то й пішла поговорка: перегнати кого через гречку».

Нові колізії розгорнуться на музиках. Хтось вивідує в дівчини, чи пішла б до танцю з якимсь хлопцем. І коли дівка скаже про відмову, а про це дізнається той парубок, «то потому тот може єї за обмову вігонити з музик». Так, коли він запрошуватиме її до танцю, дівчина має відмовити не тільки цьому хлопцеві, а й іншим. «А як піде з другим, то той обмовлений приступить, ударить її в лице, а музикам каже грати марш»³, тобто відмова може закінчитися для неї вигнанням, якщо не заступляться інші парубки. Тому ще перед танцями хлопець купує парубкам «око горівки», аби дозволили її вигнати. (Пам'ятаємо, як Лаврін у повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», знаючи парубоцький звичай, повів усю парубочу ватагу в шинок, щоб ходити до дівчини в інше село). Але якщо хтось із парубків заступиться за дівчину, то не зможе її вигнати, хіба поб'ють того парубка. Як зауважив М. Павлик,

«з Катерининою розказу видно, що межі парубками та дівками в тій стороні загалом іде по правді; брехливих парубоцке товариство навіть карає: брехливу дівку вигонять із музик, а брехливого парубка й б'ють»⁴.

Коли з ненависти парубок чи дівчина обмовляють одне одного, спосіб з'ясувати правду — зійтися (тобто звестися) й усе обговорити. Це зводи: «Бути винним на зводах, се щось найнечесніше межі парубками і дівками, тому то кожде, що жиє правдою, каже нераз із серця против брехливого: “Я з ним на зводах не був, чи там не була”»⁵.

¹ Довбенчук К. Дівка й княгиня. Народні обичаї в Косівщині. С. 197.

² Там само. С. 198.

³ Там само. С. 199.

⁴ Павлик М. Перші ступні руско-українського жіноцтва [рец.]. URL: <https://zbruc.eu/node/47728>.

⁵ Довбенчук К. Дівка й княгиня. Народні обичаї в Косівщині. С. 200.

Освідчуючись, парубок звертається до дівчини зі словами: «Кажі мамі, чи не дала би тебе за мене». Але її відповідь буде: «Кажі ти». Дівчина соромиться, ще й батьки можуть сказати, що від хлопця нічого не чули, то, може, вона сама надумала.

Парубок приходить до батьків своєї обраниці, а вони скеровують його до доньки, бо не силуватимуть її. Якщо ж завчасу розмови з дівчиною не було, парубок говорить із нею, а дівчина ще не йме віри, тому відповідає: «Не знаю, чи се на правду, чи ні?». І хлопець підтверджує: «— Та як бих не міркував, то бих не казав!»¹. Коли батьки хочуть видати доньку заміж, то й пристають — і дівчина вже засватана.

Починається складний період, коли намовляють і на хлопця, і на дівчину. Тут треба мати витримку, не слухати намов, бо матимуть грижу, переживання. А також вміти так відповісти, щоб більше подібних спроб не було.

Перед весіллям наречений розпитує в нареченої про її одяг. І тут уже зрозуміло, *що* чи *хто* йому важливіший — одяг, чи сама господиня.

Передбачена не перша роль дівчини добре прочитується в таких обставинах: коли вийдуть заповіді в церкві, наречений купує хустку, і купує ту, яку сам захоче, дівчина ж не перечить його вибору, бо в іншому випадку він скаже, що вона лукава, бо його не послухала.

К. Довбенчук детально передає колоритність розмов між нареченими. Ось, наприклад:

«— Так я тобі кажу тепер: аби-с не казала, що “я в своєї мами йшла то та то”, бо в нас буває усяко!

— Або ж ти гадаєш, що в нас інакше?! Часом — з квасом, а порою — з водою!»².

Або:

«— Чи тобі не жаль віддаватися?

— Та чого би мені жаль?! Дівочього монастиру нема нігде!... А тобі не жаль женитися?

— Мені коли-тогди впрягатися, як тому волони; бо малженство, як супру́т, що обоє рівно тягнуть»³.

В оповіді К. Довбенчук привертає увагу акцентування на розумній позиції, раціональних переконаннях: «— Що тобі буде хибувати на одежі, то нічого собі з того не роби, бо як здоровле своє втрапиш з журбою, то й що буде? — каже, котрий розумний»⁴.

Обдумування дівчиною майбутнього життя у шлюбі досягає найбільшої гостроти, коли треба просити гостей на весілля.

¹ Довбенчук К. Дівка й княгиня. Народні обичаї в Косівщині. С. 202.

² Там само. С. 204.

³ Там само.

⁴ Там само.

І наречений, і вже пошлюблений дуже вважає, аби дівка й княгиня не плакала. Бо люди вбачатимуть у цьому її гіркий шлюб.

Фінальна сцена оповіді Катерини: чоловік приводить княгиню до порогу своїх батьків; далі — в хаті чоловіка на столі буде купа кісток, які їй кажуть з'їсти. Але вона мусить бути розважлива й не їсти, бо якби то їла, люди скажуть, що «его роди йїли би йїї через ціле жите»¹. Тут, як бачимо, проступає і шанобливе ставлення до порогу як своєрідної межі світів, і зустріч різних родів із приходом невістки — «чужої кістки».

Світ дівки й княгині в народних звичаях Косівщини, які зафіксовано в оповіді

К. Довбенчук, зітканий із численних приповідок, колоритних порівнянь («в парубка — одна гадка, а в дівки — десять!»²), діалектизмів; до речі, окремі з них пояснено в примітках, як ось: стариня — батьки дівчини³; пізьма — завзяте, гнів⁴.

Висновки М. Павлика, висловлені у статті «Перші ступні руско-українського жіноцтва», перегукуються з його-таки міркуваннями у «Причинках до “етнографії любови”»:

«Дуже добре було би, якби хоть до “Народа” понадсилено якнайбільше таких правдивих росказів за поведінку межі парубками та дівками, межі чоловіками та жінками, з усіх закутків нашої великої країни, то з того й світлі люде, особливо писателі могли би ліпше пізнати народ та ліпше, ніж доси, писати хоть про любовні справи в народі, і самому жіноцтву се дуже стало би в пригоді, бо видно би було хиби спільного йїх жита з мущинами, то й можна би потім поправити лихо»⁵.

Етнографічна розвідка К. Довбенчук «Дівка й княгиня, народні обичаї в Косівщині» — одна з небагатьох робіт, у яких «описано звичаєвий кодекс честі гуцул[ської] дівчини у відносинах з парубком»⁶. Дослідниця жіночого руху Ірена Книш влучно запримітила: «У цілому матеріялі, що збрала Катря Довбенчук, пробивається благородність і культурність гуцульського племені»⁷.

¹ Довбенчук К. Дівка й княгиня. Народні обичаї в Косівщині. С. 204.

² Там само.

³ Там само. С. 198.

⁴ Там само. С. 199.

⁵ Павлик М. Перші ступні руско-українського жіноцтва [рец.]. URL: <https://zbruc.eu/node/47728>.

⁶ Нахлік Є., Швець А. Довбенчук (Довбенчукова; Павликівна) Катерина Іванівна. С. 560.

⁷ Книш І. Смолоскип у темряві. Наталія Кобринська й український жіночий рух / з передм. Олени Кисілевської. Вінніпег : Накл. авт., 1957. С. 105.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

- Галик Володимир**, кандидат історичних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та інформатизації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. ORCID: 0000-0001-9761-7661.
- Горак Яким**, кандидат мистецтвознавства, доцент, старший науковий співробітник Меморіального музею Станіслава Людкевича; доцент Львівської національної музичної академії імені М. Лисенка. ORCID: 0000-0003-0707-8751.
- Данилюк-Терещук Тетяна**, кандидатка філологічних наук, директорка Музею Лесі Українки ВНУ, доцентка кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки. ORCID: 0000-0002-9677-4929.
- Жулинський Микола**, доктор філологічних наук, академік НАН України, директор Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України. ORCID: 0000-0003-1474-728X.
- Кремінь Тарас**, кандидат філологічних наук, доцент, професор Миколаївського національного аграрного університету, Уповноважений із захисту державної мови. ORCID: 0000-0002-7900-7066.
- Лапій Марія**, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0003-3956-4279.
- Левецька Оксана**, кандидатка філологічних наук, докторантка Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України; доцентка Національного університету «Львівська політехніка». ORCID: 0000-0002-5033-4661.
- Легкий Микола**, доктор філологічних наук, завідувач відділу франкознавства Інституту Івана Франка НАН України; професор кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Львівського національного університету імені Івана Франка. ORCID: 0000-0002-7053-402X.
- Мельник Ярослава**, докторка філологічних наук, професорка Українського католицького університету. ORCID: 0000-0002-2634-4165.
- Нахлік Євген**, доктор філологічних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0001-7701-9795.
- Нахлік Оксана**, кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0002-2029-8874.
- Пилипчук Святослав**, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української фольклористики імені акад. Ф. Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка. ORCID: 0000-0002-7445-6233.
- Романов Сергій**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури та зарубіжної літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки. ORCID: 0000-0003-1404-4584.
- Трильовська Соломія**, екскурсоводка, дослідниця, авторка тематичних екскурсій та лекцій «Жіночий слід в історії Львова», присвячених малознаним постатям львів'янок.

Швець Алла, докторка філологічних наук, заступниця директора з наукової роботи Інституту Івана Франка НАН України. ORCID: 0000-0002-5612-8420.

Шкраб'юк Петро, доктор історичних наук, старший науковий співробітник відділу української літератури Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. ORCID: 0000-0002-3379-7883.

Яблонська Ольга, кандидатка філологічних наук, професорка катедри української літератури Волинського національного університету імені Лесі Українки. ORCID: 0000-0002-2200-6978.

Наукове видання

**«В імені нашої
національної єдності»:
авторські голоси альманаху
«Перший вінок»**

Колективна монографія

За редакцією *Алли Швець*

Редагування та коректура *Ірина Горошко, Марія Ланій*

Комп'ютерне верстання *Світлана Сенік*

Дизайн обкладинки *Ольга Борисенко*

Адреса редакції:

79005, Львів, вул. Драгоманова, 18

e-mail: lvilsh@ukr.net

Формат 70×100/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір книжковий. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 19,02.

Тираж 150 прим.

In the Name of Our National Unity: Author's Voices in the Almanac «The First Wreath» : a collective monograph / ed. by A. Shvets ; literary eds. Iryna Horoshko, Maria Lapii ; foreword by A. Shvets ; the editorial board: E. Nakhlik (head) and others ; ch. editor. M. Lapii, I. Horoshko ; Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine ; The Department of Education and Science of the Lviv Regional State Administration ; The Ukrainian National Women's League of America; The Union of Ukrainian Women. — Lviv, 2024. — 236 p. — (Series «Literary Studies» ; Iss. 28).

The collective monograph is the first comprehensive study of the Women's Almanac «The First Wreath» («Persnyi Vinok»), which was published in 1887 at the printing house of the Shevchenko Society in Lviv. The publication was financed and prepared by the editors Natalia Kobrynska and Olena Pchilka, with the active support of Ivan Franko. Despite its long and controversial publishing history, the Almanac became a unique artistic, literary, national and cultural phenomenon — «the symbol of a new intellectual movement among Ukrainian women» (Ivan Franko).

As an important manifestation of the consolidation efforts of Ukrainian women on both sides of the imperial-divided Ukraine, «Persnyi Vinok» has gone down in the history of the literary process, the Ukrainian press, and the women's movement.

Talented representatives of Galicia (Natalia Kobrynska, Ulyana Kravchenko (Yulia Schneider), Klymentyna Popovych, Kateryna Dovbenchuk (Pavlyk), Anna Pavlyk, Olesia Bazhanska, Mykhailyna Roshkevych, Olha Levytska, Olena Hrytsai, Sydora Navrotska), and Naddniprianshchyna (Hanna Barvinok (Oleksandra Kulish), Olena Pchilka, Lesia Ukrainka, Liudmyla Starytska, Olha Franko), and even Southern Ukraine (Dniprova Chaika) were united in the field of literature. Forty-nine original works of different genres (poetry, prose, scientific and ethnographic studies) were presented in «The First Wreath».

In the proposed study the personality, the creative phenomenon of each of the seventeen authors of the Almanac is presented in depth and in its entirety. Their path to this publication and interesting biographical fragments are highlighted. The artistic works included in «The First Wreath» and their critical reception are considered. The role of «The First Wreath» in the individual writing biographies of each of its authors is examined in detail. Its role in the development of women's periodicals and women's writing is also highlighted.

The scientific publication is dedicated to the 140th anniversary of the Ukrainian women's movement. It is based on the materials of the International Scientific Symposium «In the Name of Our National Identity» (dedicated to the 135th anniversary of «The First Wreath» almanac), which took place in Lviv on 16 September 2022.

The monograph is addressed to literary critics, folklorists, Frankologists, cultural critics, historians, researchers of the Ukrainian women's movement, and a wide range of readers.

ISBN 966-02-2625-X (Series)

ISBN 978-617-14-0255-3 (Iss. 28)